

## عناصر مهم در قرارداد ناشر - نویسنده / مؤلف

### آرش حجازی

کتاب را معمولاً ناشر تعیین می‌کند، مگر در ادبیات خلاقه، از جمله داستان و شعر.

۵. **حقوق واگذاری در قرارداد:** مؤلف کدام حقوق مادی از اثر خود را به ناشر وامی‌گذارد. معمولاً نویسندگان در قرارداد با ناشران معتبر و در کشورهای صاحب صنعت نشر پیشرفته، تمام حقوق خود را به ناشر واگذار می‌کنند. نویسنده یا مؤلف پس از واگذاری حقوق خود، ملزم به رعایت مفاد قرارداد می‌شوند. در مواردی دیده شده است که نویسنده، بخشی از اثری را که قبلاً به ناشری واگذار کرده است را (از جمله داستانی از یک مجموعه داستان)، بدون کسب موافقت رسمی ناشر، در رسانه یا مطبوعات یا در اینترنت منتشر می‌کند. این موارد، تخلف محسوب می‌شود.

۶. **حقوق جنبی یا تبعی:** حقوقی که ناشر می‌تواند به اشخاص ثالث واگذار کند. معمولاً منافع حاصل از این واگذاری، به نسبت معین مورد توافق، بین ناشر و مؤلف تقسیم می‌شود. این حقوق شامل «ترجمه به زبان‌های دیگر»، «انتشار به صورت کتاب جیبی یا تجاری یا شکل‌های دیگر»، «اقتباس نمایشی»، «اقتباس سینمایی»، «اقتباس رادیویی»، «پاورقی»، «نقل قول»، «تلخیص»، «کتاب شفاهی»، «کتاب الکترونیکی و چندرسانه‌ای»، «خط بریل» و «حق استفاده شخصیت‌های مخلوق نویسنده» است. معمولاً نویسنده، به جز در موارد نادر، تمام حقوق جنبی یا تبعی اثر را به ناشر واگذار می‌کند و ناشر می‌تواند این حقوق را به ناشران، سینماگران، و سایر خریداران این حقوق واگذار کند یا اجاره بدهد و درآمد حاصل از این واگذاری را به نسبت توافق شده در قرارداد، با نویسنده تقسیم می‌کند.

قرارداد سندی است که توافق‌ها، اختیارات و مسئولیت‌های میان دو شخص حقیقی یا حقوقی را قطعی، رسمی و از نظر قانونی لازم‌الاجرا می‌کند. در بخش‌های مختلف صنعت نشر، عقد قرارداد لازم است: قرارداد ناشر - مؤلف یا نویسنده، ناشر - مترجم، ناشر - ویراستار، ناشر - موزع، ناشر - کتابفروش، ناشر - طراح، ناشر - صفحه‌آرا، ناشر - چاپخانه، ناشر - صحافی، ناشر - ناشر و قراردادهای دیگری که وظیفه‌شان ایجاد شفافیت در توافق‌ها و ایجاد ضمانت قانونی و حقوقی در مورد اجرای مفاد آن توافق برای هر دو طرف قرارداد است.

در زیر عناصر مهم در هر قرارداد ناشر - نویسنده / مؤلف آمده است. اما ممکن است ناشر و مؤلف بر شرایط خاصی نیز توافق کنند در اینجا نیامده است. بخش‌هایی که وجود آن‌ها در هر قرارداد ضروری است، با ستاره (\*) مشخص شده‌اند.

۱. **تاریخ و تعداد صفحات قرارداد و شماره‌ی هر صفحه:** بر تمام صفحات قرارداد، تعداد صفحات قرارداد، شماره‌ی صفحه و تاریخ عقد قرارداد باید درج شود.

۲. **نام ناشر:** شامل مشخصات حقوقی و نشانی ناشر و نام نماینده‌ی قانونی او برای عقد قرارداد.

۳. **نام نویسنده / مؤلف:** نام کامل، مشخصات شناسنامه‌ای و نشانی نویسنده / مؤلف، و در صورت وجود، نام مستعار او. اگر نویسنده‌های کتاب چند نفرند، نام و نشانی همه‌ی آن‌ها باید ذکر شود.

۴. **موضوع قرارداد:** نام اولیه و موضوع کتاب. معمولاً نام اولیه‌ی کتاب با توافق نویسنده و ناشر در قرارداد درج می‌شود، اما نام نهایی

قرارداد میان ناشر و مؤلف سندی است که داد و ستد را میان ناشر و مؤلف قطعی و نهایی می‌کند و در آن، نویسنده تمام یا برخی از حقوق اثر خود را به ناشر واگذار می‌کند. بدون قرارداد، حقوق کتاب از نویسنده به ناشر منتقل نمی‌شود و با عقد قرارداد، فرایند رسمی نشر کتاب شروع می‌شود. بنابراین بسیار مهم است که ناشر و نویسنده، وقتی صحبت از «عقد قرارداد» به میان می‌آید، نکات مهم و مؤلفه‌های قرارداد را بدانند تا بتوانند از منافع خود دفاع و حقوق خود را حفظ کنند. همچنین قرارداد ناشر - نویسنده باید خصوصیات هر قرارداد حقوقی دیگری را داشته باشد، تا در صورت بروز اختلاف، قابل ارائه به داور یا دادگاه باشد و تصمیم‌گیری و قضاوت را آسان کند. با وجود اهمیت قرارداد منسجم و جامع در صنعت نشر، «اتحادیه‌ی ناشران و کتابفروشان تهران» بارها با مواردی از اختلاف میان بخش‌های مختلف صنعت نشر، به‌ویژه ناشران و اهل قلم روبه‌رو شده است که اصل اختلاف، ناشی از عدم پیش‌بینی و رعایت اصول عقد قرارداد بوده است. بنابراین، وظیفه‌ی خود می‌دانیم تا در صنعت نشر، تا حد امکان، قراردادهای مختلف رایج در صنعت نشر را بررسی، و عناصر اساسی آن را که در هر قرارداد باید پیش‌بینی شود، معرفی کنیم. در این شماره، به قرارداد ناشر - نویسنده / مؤلف می‌پردازیم.

لازم به ذکر است که در اینجا منظور از ناشر، ناشر اصلی و اولیه‌ای است که با نویسنده قرارداد می‌بندد. ناشران ثانوی، می‌توانند فقط حقوق مشخصی از اثر را از ناشر اولیه خریداری کنند.

**۷. حقوق معنوی:** حقوق معنوی قابل واگذاری نیست و تحت هر شرایطی به نویسنده تعلق دارد (حتی اگر در قرارداد قید نشود) و ناشر متعهد می‌شود نام نویسنده را در صفحه‌ی حقوقی و بر روی جلد کتاب درج کند. از آنجا که حقوق معنوی غیرقابل واگذاری و انتقال است، هیچ قراردادی، ناشر یا شخصی دیگر را مجاز نمی‌کند تا به جای صاحب حقوق معنوی کتاب (پدیدآور)، نام فرد دیگری را به‌عنوان نویسنده یا مؤلف آن اثر درج کند.

**\* ۸. محدوده‌ی جغرافیایی:** ممکن است مؤلف حق تکثیر (کپی رایت) اثر را فقط در ایران به ناشر بدهد و یا به او اجازه بدهد کتاب را در سراسر دنیا منتشر و توزیع کند. عموماً مؤلف و نویسنده، حق تکثیر و انتشار اثر را در تمام جهان به ناشر واگذار می‌کند.

**\* ۹. زبان:** مشخص می‌شود که مؤلف حق نشر اثر را به یک یا چند زبان، یا تمام زبان‌ها به ناشر واگذار می‌کند. در اینجا نیز معمولاً نویسندگان معتبر، حق تکثیر و انتشار تمام زبان‌ها را به ناشر معتبر واگذار می‌کنند.

**۱۰. تحویل دستنویس (خبر):** زمان تحویل دستنویس پیش‌بینی می‌شود و شیوه‌ی برخورد در صورت عدم تحویل به‌موقع اثر از سوی نویسنده، تعیین می‌شود. قالب ارائه‌ی اثر نیز تعیین می‌شود: حروفچینی با فایل کامپیوتری، یا دستنویس با مشخصات مورد نظر ناشر. مؤلف موظف می‌شود قبل از تحویل فایل حروفچینی، نرم‌افزار آن را با ناشر هماهنگ کند. همچنین نویسنده یا مؤلف موظف می‌شود کپی یا نسخه‌ی بدلی از اثر را نزد خود نگه دارد.

**۱۱. مجوزها و حقوق اشخاص ثالث:** مؤلف موظف می‌شود مجوزهای لازم را برای دریافت اجازه‌ی انتشار متون یا تصاویر متعلق به اشخاص ثالث که در اثر آمده است، به‌صورت مکتوب کسب کند و هزینه‌ی آن را بپردازد.

**۱۲. ویرایش و نمونه‌خوانی:** حق ویرایش اغلب با ناشر است. ناشران معتبر، در مورد ویرایش نظر

مشورتی نویسنده یا مؤلف را کسب می‌کنند، اما مقام تصمیم‌گیرنده‌ی نهایی ناشر است. همچنین اغلب مؤلف موظف می‌شود اثر حروفچینی شده‌ی نهایی را، پیش از تحویل به لیتوگرافی، در مهلت مشخصی نمونه‌خوانی و اصلاح نهایی کند و در قرارداد قید می‌شود که در صورتی که نویسنده، نمونه‌خوانی اثر را انجام ندهد، ناشر می‌تواند این نمونه‌خوانی را انجام دهد و هزینه‌ی آن را به حساب مؤلف یا نویسنده منظور کند.

**۱۳. تغییرات نویسنده:** بسیار پیش می‌آید که نویسنده، پس از حروفچینی، صفحه‌آرایی، نمونه‌خوانی، لیتوگرافی یا در هنگام تجدید چاپ، تصمیم می‌گیرد مواردی را در متن تغییر دهد، اصلاح کند یا بخش‌هایی را از اثر حذف یا به آن اضافه کند. در قرارداد قید می‌شود که در چنین مواردی، پرداخت کلیه‌ی هزینه‌های وارده به ناشر، بر عهده‌ی مؤلف خواهد بود.

**۱۴. زمان انتشار:** زمان انتشار اثر را معمولاً ناشر تعیین می‌کند. این زمان از پیش در قرارداد ثبت می‌شود و یا به اختیار ناشر سپرده می‌شود. در ایران، اکیداً توصیه می‌شود که تعیین زمان انتشار اثر، در اختیار ناشر باشد، چرا که زمان لازم برای اخذ مجوز چاپ و اعلام وصول (مجوز پخش کتاب) از وزارت ارشاد و فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیپا)، نوسان زیادی دارد و تعیین پیشاپیش زمان انتشار اثر در قرارداد غیرممکن است.

**۱۵. نسخه‌های اهدایی به مؤلف:** معمولاً ناشر متعهد می‌شود که در هر چاپ، تعدادی از نسخ کتاب را به مؤلف اهدا کند. این تعداد در کشورهای صاحب صنعت نشر پیشرفته، در چاپ اول ۷ جلد است و در چاپ‌های بعدی، ۳ تا ۵ جلد که فقط حکم اظهارنامه و اعلام انتشار کتاب را دارد و غیر قابل فروش است. در ایران، به نادرستی، تعداد کتاب‌های اهدایی به مؤلف، بیشتر از این تعداد است.

**۱۶. فروش کتاب به مؤلف:** مؤلف بعد از دریافت نسخه‌های اهدایی، در صورت تمایل به خرید تعدادی از کتاب‌های خود از ناشر، می‌تواند آن را با تخفیف (تخفیف عمده‌فروشی کتاب) از ناشر بخرد.

**\* ۱۷. حق تألیف:** مبنای محاسبه‌ی حق تألیف تعیین می‌شود. حق تألیف می‌تواند بنا به توافق، مبلغ ثابتی بر اساس خرید قطعی و یکباره‌ی تمام حقوق مادی کتاب، درصدی از تعداد فروش‌رفته‌ی کتاب در درآمد فروش خالص آن (قیمت تجاری کتاب) یا درصدی از تعداد فروش‌رفته در قیمت پشت جلد باشد. در ایران، فعلاً و در بیشتر موارد، حق تألیف درصدی از قیمت پشت جلد کتاب در تیراژ کتاب تعیین می‌شود و نه تعداد فروش‌رفته، که عملاً ناقض معنای حق تألیف درصدی (royalty) است، چرا که انتشار یک اثر، شراکتی میان ناشر و نویسنده است و نویسنده در موفقیت یا عدم موفقیت و سود و زیان اثر شریک است. بنابراین مطابق تمام کشورهای صاحب صنعت نشر جهان، پیشنهاد می‌شود که حق تألیف، درصدی از تعداد فروش‌رفته‌ی کتاب در درآمد فروش خالص آن تعیین شود.

همچنین تفاوت حق تألیف در جلد سخت، جلد نرم و قطع جیبی کتاب مشخص می‌شود. در بسیاری از موارد، حق تألیف در چاپ اول و چاپ‌های بعدی کتاب متفاوت است که در قرارداد پیش‌بینی می‌شود.

در اکثریت قریب به اتفاق موارد، در قرارداد ذکر می‌شود که ناشر می‌تواند حدود ۱۰ درصد از تیراژ کتاب را به‌منظور امور خیریه یا تبلیغات، اهدا و برای رسانه‌ها ارسال کند. این تعداد نسخه، مشمول حق تألیف نمی‌شود.

اگر کتاب چند نویسنده دارد، سهم هر کس از حق تألیف و ترتیب درج نام نویسندگان بر روی جلد و شناسنامه مشخص می‌شود. ضمناً درج می‌شود که در صورت فوت نویسنده، حق تألیف در مدت اعتبار قرارداد، به ورثه‌ی قانونی او پرداخت می‌شود.

در اغلب موارد، قید می‌شود که اگر ناشر در مدت معینی (که از پیش تعیین می‌شود) نتواند تعداد نسخه‌ی چاپ شده را با به فروش برساند، می‌تواند کتاب‌های باقی‌مانده را برای استفاده در کتابخانه‌های عمومی و یا مصارف عام‌المنفعه اهدا، یا اعلام حراج کند و کتاب‌ها را با تخفیف بسیار بالا بفروشد. در این موارد، ناشر قبلاً قصد خود را به‌صورت مکتوب به مؤلف اعلام می‌کند و اولویت خرید کتاب‌های باقی‌مانده در انبار ناشر، با

می‌کند. اگر ناشر نتواند خلاف ادعای مؤلف را ثابت کند، کتاب، نایاب محسوب می‌شود. در قرارداد ذکر می‌شود که در صورت اثبات نایاب بودن اثر، ناشر موظف است ظرف مدت معینی که در قرارداد آمده است (معمولاً ۶ تا ۱۲ ماه)، کتاب را تجدید چاپ کند و در صورت عدم تجدید چاپ در مهلت مقرر، قرارداد فسخ می‌شود و مؤلف نباید از این بابت وجهی به ناشر بپردازد، مگر آنکه ناشر برای انتشار اثر منع قانونی داشته باشد.

۲۵. **شرایط اضطراری (فورس ماژور):** در صورت بروز شرایط اضطراری (بلایای طبیعی، مقررات دولتی یا جنگ)، قرارداد معلق خواهد بود تا شرایط اضطراری سپری شود. همچنین می‌توان حداکثر مدتی برای دوران شرایط اضطراری در نظر گرفت و پس از این مدت، در صورت عدم رفع فورس ماژور، قرارداد کان لم یکن تلقی می‌شود یا طبق توافق، فسخ می‌شود.

۲۶. **تعداد مواد و تبصره‌های قرارداد:** در هر قراردادی، تعداد مواد و تبصره‌ها اعلام می‌شود.

۲۷. **تعداد نسخه‌های قرارداد و اعلام ارزش واحد آن‌ها:** قرارداد معمولاً در چند نسخه تهیه می‌شود و اعلام می‌شود که هر نسخه، ارزش واحد دارد. تمام نسخه‌ها باید توسط طرفین امضا و تعداد نسخه‌های نزد هر کس معین شود.

۲۸. **مدت اعتبار:** هر قرارداد باید محدوده‌ی زمانی و تاریخ اعتبار داشته باشد. تاریخ اعتبار قرارداد معمولاً دوره‌ی مالکیت مادی اثر است که توسط قانون حمایت از حقوق مؤلف و مصنف و قوانین دیگر حق تکثیر یا حق نشر تعیین می‌شود. این مدت بسته به قوانین هر کشور، بین ۳۰ تا ۹۰ سال پس از مرگ نویسنده است (در ایران این مدت ۳۰ سال پس از مرگ نویسنده است). اما در صورت توافق، این مدت می‌تواند کمتر از دوره‌ی قانونی مالکیت مادی اثر تعیین شود.

۲۹. **امضای طرفین:** هم ناشر و هم نویسنده، باید تمام صفحات قرارداد را امضا کنند. همچنین توصیه می‌شود که دو شاهد هم قرارداد را امضا کنند.

۲۲. **تغییر نشانی:** هریک از طرفین، در صورت تغییر نشانی موظفند نشانی جدید خود را ظرف مدت معینی که در قرارداد ذکر می‌شود، رسماً به اطلاع طرف دیگر برسانند.

۲۳. **اختلاف:** تعیین می‌شود که در صورت بروز اختلاف در اجرای قرارداد، قضاوت و حکمیت به چه کسی سپرده می‌شود. در صورت توافق طرفین، می‌توان داور مرضی‌الطرفین را از پیش تعیین کرد. در این صورت، لازم است که داور مرضی‌الطرفین نیز تمام نسخه‌های قرارداد را امضا کند.

۲۴. **شرایط فسخ قرارداد:** شرایط فسخ قرارداد از پیش تعیین می‌شود. به‌طور مثال، دستنویس به موقع تحویل نشود، کیفیت اثر تحویل شده با کیفیت تعیین شده در قرارداد مطابق نباشد، ناشر در زمان تعیین شده کتاب را منتشر نکند، کتاب در بازار نایاب شود، ناشر فعالیت خود را متوقف کند یا ورشکسته شود، یا طرفین به هر دلیلی مایل باشند به قرارداد خود خاتمه بدهند. در هر یک از این موارد، مشخص می‌شود که در صورت فسخ قرارداد، در صورتی که کتاب هنوز چاپ نشده است، مؤلف موظف به بازگرداندن پیش‌پرداخت‌هایی است که بابت حق تألیف دریافت کرده است. همچنین مؤلف موظف می‌شود هزینه‌های آماده‌سازی و پیش از چاپ کتاب (از جمله حروفچینی، صفحه‌آرایی، طراحی جلد، ویرایش، نمونه‌خوانی و لیتوگرافی) را به ناشر بپردازد. اگر نایاب بودن کتاب از موارد فسخ قرارداد تعیین شود، شرایط نایاب بودن کتاب نیز باید مشخص شود. در اغلب موارد، نایاب بودن کتاب به این شکل مشخص می‌شود که مؤلف، طی درخواستی مکتوب و رسمی، از ناشر می‌خواهد که موجودی کتاب را به او اعلام کند. در صورتی که موجودی ناشر از آن کتاب کمتر از ۳۰ تا ۵۰ نسخه باشد، مؤلف به‌طور تصادفی، به چند کتابفروشی مراجعه می‌کند و از آن‌ها کتاب خود را می‌خواهد. در صورتی که کتابفروشی‌ها نیز از آن کتاب موجودی نداشته باشند، مؤلف طی نامه‌ی رسمی دیگری، نایاب بودن اثر را به ناشر اعلام

مؤلف است. در صورتی که مؤلف تمایلی به خرید این تعداد کتاب نداشت، ناشر می‌تواند آن‌ها را با تخفیف بالا بفروشد یا اهدا کند. کتاب‌هایی که اهدا شود یا با این تخفیف به فروش برسد، مشمول پرداخت حق تألیف نخواهد بود.

۱۸. **پیش پرداخت:** مبلغی است که در هنگام قرارداد از سوی ناشر به مؤلف پرداخت و از حق تألیف او کسر می‌شود. برای آنکه قرارداد ارزش حقوقی داشته باشد، لازم است که در هنگام عقد قرارداد، مبلغی، صرف نظر از مقدار آن، به عنوان پیش‌پرداخت به مؤلف پرداخت شود.

۱۹. **تسویه حساب:** تعیین می‌شود که ناشر حق تألیف را چه زمانی و در چند قسط به مؤلف می‌پردازد. در کشورهای صاحب صنعت نشر پیشرفته، معمولاً سالی دو بار، هر شش ماه یک بار (یک بار در نیمه‌ی سال مالی و یک بار در پایان سال مالی)، ناشران اظهارنامه‌ای برای مؤلف ارسال می‌کنند که در آن، میزان کتاب‌های فروش رفته و حق تألیف نویسنده اعلام، و ظرف مدت معینی که در قرارداد ذکر می‌شود، به او پرداخت می‌شود.

۲۰. **اصالت اثر و ادعای اشخاص ثالث:** مؤلف متعهد می‌شود که اثر ارائه شده اصیل است و خودش صاحب و خالق محتوای آن است و به هیچ شکلی، به قانون یا حقوق اشخاص ثالث تعدی نکرده است و در صورت اثبات خلاف این ادعا، ناشر هیچ مسئولیت قانونی ندارد و مؤلف موظف به پاسخگویی به مراجع قضایی، و جبران خسارات وارده‌ی احتمالی به ناشر و دیگران، چه در مراحل رسیدگی قضایی و چه پس از صدور حکم خواهد بود.

۲۱. **شکل اثر:** در اغلب موارد، مگر در صورت صرف نظر کردن ناشر از حق خود، تصمیم‌گیری در مورد جزئیات انتشار اثر به ناشر سپرده می‌شود، از جمله تعیین زمان انتشار اثر، عنوان نهایی اثر، نوع حروفچینی و صفحه‌آرایی، قطع، طرح جلد، نوع صحافی و جلد، تیراژ و قیمت کتاب. ناشر می‌تواند در مواردی که صلاح بداند، نظر مشورتی مؤلف را کسب کند.